

چکیده: در این مقاله با اشاره‌ای به ضرورت بازنشانی عوامل آشکار و پنهان حضور چشمگیر مردم در این انتخابات، دستاوردهای انتخاب مردم در هشت بند به شرح زیر مورد بررسی اجمالی قرار گرفته است: تثبیت و تداوم جوهره اصلی انقلاب اسلامی، فراهم آمدن فرصت تاریخی و طلایی برای تدوین الگوی توسعه‌دین‌محور و اجرای آن، نهادینه شدن اهتمام مسئولان به مطالبات دینی مردم، کاهش فاصله میان مردم و حکومت، مناسب شدن خواسته‌های مسوولان اجرایی با ظرفیت‌های مدیریتی، تحول اقتدار گرایی تعالیات خارجی، حل پارهای مشکلات که در شرایط طبیعی نیازمند هزینه‌های سنگین است و آشکار شدن ضرورت همپایی روحانیان و علمای دین با واقعیت جامعه، در پایان مقاله نسبت به دو آفت پیدایش اختلافاتی نودر بین نیروهای انقلاب و در هم آمیختگی مردم گرایی با عوامل دگی هشدار داده شده است.

انقلاب سوم

نگاهی به انتخاب مردم در حماسه سوم تیر

دکتر محسن انوری

این نظام و به یمن خون شهیدان، گویی این انقلاب همواره از نوعی عنایات خاصه الهی و مدیریت پنهان و هدایت شده‌ای از سوی بقیه‌الله الاعظم عجل الله تعالی فرجه الشریف برخوردار بوده است که فهم مقاطع و حوادث مهم و سرنوشت در تاریخ انقلاب همانند فهم لایه‌های پنهان و ناشناخته انقلاب بدون توجه به این ویژگی میسر نیست. در این نوشتار صرف‌نظر از ریشه‌ها و پیامدهای حضور غرور آفرین و گسترده مردم در این حماسه بزرگ، چند کلمه‌ای در باره دستاوردهای برگزیده شدن آقای دکتر احمدی‌نژاد سخن به میان خواهد آمد. حماسه‌های پی در پی بیست و هفتم خرداد و سوم تیر هشتاد و چهار، هم از نظر انتخابات شایسته بررسی و تحلیلی همه‌جانبه است و هم از منظر انتخاب. موضوع بحث ما نیز بیش از آن که انتخابات باشد، انتخاب است و با یاری خداوند در باره دستاوردهای این انتخاب سخن خواهیم گفت و البته تأملاتی آسیب‌شناسانه را نیز از نظر دور نخواهیم داشت.

تثبیت و تداوم جوهره اصلی انقلاب اسلامی

امام خمینی رحمه الله علیه تسخیر لانه جاسوسی را انقلاب دوم و انقلابی بزرگتر از انقلاب اول نامیدند، و راز این نام‌گذاری را شاید در این نکته بتوان دید که با تسخیر سفارت امریکا، فضائی فراهم شد تا لایه‌های دیگر از انقلاب که پیش از این امکان بروز و تجلی نیافته بود، تجلی یابد و جهت‌گیری ضدپهلوی انقلاب اکنون به روشنی به ضدیت با پشتوانه رژیم پهلوی یعنی امریکا تبدیل شود. به بیان دیگر به یمن این حرکت انقلابی دانشجویان پیرو خط امام، هم راه پیشین انقلاب تثبیت شد و هم انقلاب کمال یافت

مَنْ عَمِلْ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرْ أَوْ أَنَّىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيٰوةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ (نحل، ۹۷) هر که عملی صالح انجام دهد، مرد یا زن، و در آن حال ایمان داشته باشد، به طور قطع او را به حیاتی پاک زندگی می‌بخشیم و به یقین آنها را به بهترین کاری که انجام می‌دادند پاداش خواهیم داد.

تاخیر متعارف و ناخوشایند انتشار شماره‌های اندیشه صادق این بار با حادثه‌ای مقارن شد که دغدغه و نگرانی تأخیر را زدود و سبب شد آن را به فال نیک بگیریم. سرمقاله پیش‌بینی شده برای این شماره از مجله پیرامون بایستگی‌های مطالعات تاریخی در دوران معاصر و ضرورت تنقیح میانی و تعیین گستره‌های و راهکارهای تقویت آن بود، اما آن چه در سوم تیر به وقوع پیوست و سرفصل نوبنی را در تاریخ انقلاب اسلامی گشود، به درجه‌ای از اهمیت و شگفتی بود که شایسته دیده شد سرمقاله مورد نظر به کناری نهاده شود و هر چند به شتاب و به اختصار چند کلمه‌ای در باره این انتخابات و این انتخاب نوشته شود.

حضور چشمگیر مردم در هر دو مرحله انتخابات ریاست جمهوری، با وجود زمینه‌ها و عوامل فعال بازدارنده‌ای که می‌توانست مایه نگرانی‌هایی باشد، ریشه‌های تاریخی و سیاسی مشخصی دارد که در جای خود باید به بررسی گذاشته شود و در اینجا تنها به این نکته اشاره می‌کنم که فراتر از همه عواملی که می‌توان برای انگیزه حضور مردم در انتخابات و انگیزه نوع انتخاب آنها برشمرد، باید اذعان کرد که به نظر می‌رسد به یمن اخلاص و بصیرت امام رحمه الله در افشاندن بذر انقلاب و به برکت وجه ولایتی

و در فضایی نو و جدید و فراختر نقش آفرینی نمود. از این منظر می توان حماسه سوم تیر ۱۳۸۴ را انقلاب سوم نامید، چه هم مسیر اصلی اسلام خواهی و عدالت طلبی انقلاب را بار دیگر تثبیت کرد و همه پندارها و امیدهای واهی غیر را زدود و هم انقلاب را به مرحله ای کمال یافته تر رساند، مرحله ای که با اقتدار تمام، امکان توجه عمیق به همه آموزه های دینی را در سطوح کلان و خرد برنامه ریزی و مدیریت کشور فراهم آورده است. مرحله ای که در آن می توان با کنار هم نهادن جوانها و شاخه های پراکنده اندیشه ها و نظریه های دین محور و بومی دسته گل توسعه ای دین محور را نه تنها به این مردم خوب و نجیب بلکه به دیگر جویندگان الگوهای جایگزین توسعه هدیه کرد. امید است هم مسؤولان و هم مردم با بصیرتی نافذ این مرحله نوین را فهم و به اقتضای آن رفتار کنند.

فراهم آمدن فرصتی تاریخی و طلایی برای تدوین الگوی توسعه دین محور و اجرای آن

پس از پایان یافتن جنگ تحمیلی و شروع دوران سازندگی، تدوین برنامه های میان مدت توسعه (برنامه های پنج ساله) نیز شروع شد. یکی از مهمترین و محوری ترین محورهایی که همواره ذهن و دل نخبگان اسلام خواه و عدالت طلب را به خود مشغول کرده بود، عدم تناسب روح حاکم بر برنامه های توسعه و بخشی از مفاد آن با جهت گیریهای قانون اساسی و ارزشهای اجتماعی اسلامی و انقلابی بود. گرچه هنوز در باره نظریه و مدل توسعه بومی متناسب با باورهای اسلامی و ارزشهای انقلابی وفاق اندیشه ای بین صاحب نظران وجود ندارد، ولی اگر به خود اجازه دهیم که این الگوی جایگزین را الگوی توسعه دین محور بخوانیم، اکنون فرصتی طلایی و استثنائی برای تدوین مبانی و تبیین ابعاد و طراحی مدل توسعه دین محور - که بلاشک باید مورد وفاق اکثریت نسبی صاحب نظران توسعه دارای دغدغه های دینی و ملی و عدالت خواهانه در داخل کشور باشد - فراهم آمده است. مهمترین ویژگی این الگو کارایی آن برای تحقق سند چشم انداز بیست ساله کشور است. در این باره در فرصتی دیگر باید به تفصیلی بیشتر سخن گفت.

نهادینه شدن اهتمام مسؤولان به مطالبات دینی مردم
شعارها و برنامه های انتخاباتی کاندیداهای ریاست جمهوری در چند انتخابات اخیر - متأثر از برداشتهایی نادرست از جامعه اسلامی ایران - رنگ و بوی دینی خود را کمابیش از دست داده بود و به همین دلیل برآوردن مطالبات دینی مردم عملاً در دستور کار رؤسای جمهور نبود و یا جایگاهی شاخص و برجسته در کارنامه آنها نداشت.

اکنون که عامه مردم به کاندیدایی تمایل نشان داده اند که شعارها و برنامه های اعلام شده او بیش از دیگر کاندیدها رنگ و بوی دینی داشته است، لاجرم تلاش و وظیفه مسؤولان اجرایی برای پاسخگویی به این مطالبات نیز که اکنون ضرورتی قانونی یافته است باید روندی تعریف شده و نهادینه بیابد. به نظر حقیر مطالبات عدالت محور مردم در این دوره خاستگاهی دینی داشت و نباید آنها را مقوله ای جدا از مطالبات دینی شمرد. روشن است که مطالبات دینی مردم، بستر و زمینه و جوهره مطالبات اقتصادی و سیاسی و اجتماعی و فرهنگی آنها هم هست و به همین دلیل واکنش هوشمندانه مردم به شکل گیری تدریجی یک طبقه اشرافی جدید که رهبر معظم انقلاب پیش از این در باره آن هشدار داده بودند، در همین چارچوب قابل فهم است.

کاهش فاصله میان مردم و حکومت

افزایش فاصله میان مردم و حکومت که از سوی برخی

باللهام از نام گذاری تسخیر
لانه جاسوسی از سوی امام
به انقلاب دوم، می توان
حماسه سوم تیر را انقلاب
سوم نامید، زیرا هم راه
انقلاب را تثبیت کرد و هم
انقلاب را به کمال رساند.

کاندیداهای محترم ریاست جمهوری نیز مورد توجه قرار گرفته بود می توانست به یک نگرانی جدی در نظام جمهوری اسلامی تبدیل شود. ولی میزان و چگونگی مشارکت مردم در هر دو مرحله انتخابات و همگرایی نسبی آحاد مردم در انتخاب نامزد مورد نظر، نشان از احساس شخصیت عامه مردم و روحیه یافتن آنها و کاهش چشمگیر و یک باره این فاصله و احساس نزدیکی دوباره فاطمه مردم نسبت به حکومت و حاکمان می باشد. دانستن قدر این نعمت و شکرگزاری آن، وظایف جدید و مضاعفی را بر دوش مسؤولان می نهد که امید است متوجه و متفطن آن باشند.

متناسب شدن خواسته های مسؤولان اجرایی با ظرفیت پستهای مدیریتی

شاید یکی از مشکلات کشور در تجربه پس از پیروزی انقلاب فراتر بودن خواسته و انتظار و یا رفتار مسؤولان اجرایی و یا طرفداران آنها از ظرفیت قانونی تعیین شده

برای پستهای مدیریتی بود؛ به عنوان مثال شاید بتوان به نمونه‌هایی متعدد اشاره کرد که رئیس قوه مجریه و یا نامزد تصدی این مسؤولیت، به اقدامات و طرحهایی فراتر از حد قوه مجریه و ورود به ساحت سیاست‌گذار بیهای کلان می‌اندیشیده است و یا مطابق آن رفتار می‌کرده است. و اکنون به نظر می‌رسد از جمله دستاوردهای این انتخاب، ایجاد تناسب بین نگرش و توقعات مسؤولان اجرایی با مسؤولیت آنهاست و این شاه‌الله هر پست مدیریتی در جایگاه واقعی و قانونی خود آرام و قرار خواهد یافت.

تحول اقتدارگرایانه تعاملات خارجی

شاید به دنبال این انتخابات و این انتخاب، در کوتاه مدت جوسازی‌های تبلیغاتی خارجی علیه مردم و منتخب مردم

در چند سال اخیر نوعی قشری‌گری و اخباری‌گری نوین در حال شکل‌گیری و تکون است که ریشه‌های مردمی محکمی هم دارد. مردم‌گرایی دولت‌مردان جدید نباید پوشش و مجالی برای تداوم حیات این نوع عوام‌زدگی و قشری‌گری به ویژه در مسائل دینی باشد.

و استوارتر شده است، بنابراین به هیچ روی نباید توهم دخالت خشونت‌آمیز خارجی را بهانه و پوششی برای عدم بهره‌گیری مناسب از شرایط جدید قرار داد. و توجه به همین نکته و به ویژه توجه به پشتوانه مردمی دولت جدید می‌تواند نقش‌آفرینی مثبت و سازنده ما را در پهنه جهانی تقویت نماید.

از یاد نباید ببریم که بیش از آن که ما محتاج روابط حسنه با دولت‌های اثرگذار خارجی باشیم آنها نیازمند روابط حسنه با ما هستند و همین نکته می‌تواند برگ برنده‌ای کارساز برای ما باشد که با رعایت عزت و مصلحت و حکمت از آن به بهترین وجه بهره‌مند شویم.

حل پاره‌های مشکلات که در شرایط طبیعی نیازمند هزینه‌های سنگین است

انکار نمی‌توان کرد که پاره‌های اشخاص و جریانها، گاه سهم‌خواهی‌هایی غیر منطقی از نظام داشته‌اند و نیروهای مخلص انقلاب نیز همواره از این روحیه‌ها و پیامدهای احتمالی آن دل‌آزرده و نگران بوده‌اند. امید می‌رود با توجه به نتیجه انتخابات و معلوم شدن وزن و جایگاه این اشخاص و جریانها، این نوع احساس حق‌کردنها جای خود را به واقع‌بینی و درک شرایط جدید بدهد. این سخن به معنای نادیده گرفتن ضرورت بهره‌گیری از دیدگاهها و تجربیات پیش‌کسوتان انقلاب نیست.

آشکار شدن ضرورت همپایی روحانیان و علمای دین با واقعیات جامعه

یکی دیگر از نکات قابل توجه در این انتخاب، تکرار تجربه همساز نبودن دیدگاه گروهی ارجمند و شایسته احترام از علما و روحانیت با گرایش عامه مردم است. شگفت است که در این انتخابات هم درست مانند انتخابات ۱۳۷۶ ش. بین گرایش و توصیه این گروه از علمای دین و روحانیان آنها با تمایلات و خواسته‌های عامه مردم تفاوتی چشمگیر وجود داشت. ناسازگاری دیدگاه این گروه از روحانیان هم با جریانهای موسوم به دوم خرداد و هم با جریانهای ارزشی به فاصله هشت سال، نگرانی دور ماندن این استوانه‌های دیانت را از متن واقعیات جامعه تشدید می‌کند. بسط این موضوع و تأملات آن را باید به فرصتی دیگر وانهاد تا محمل‌گویی ابهام نزاید.

در کنار این دستاوردها نگرانی‌هایی هم می‌تواند وجود داشته باشد و باید بر اساس تربیتی دینی و با نگاهی انتقادی مراقب آسیبهای احتمالی جدیدی که می‌تواند در جامعه تجدید روحیه یافته دینی رخنه کند، بود. امام صادق علیه السلام یکی از نشانه‌های خیرخواهی خداوند به بنده خود

شدت بگیرد ولی اولاً به نظر می‌رسد این جوسازی‌ها حتی در کوتاه مدت نیز به یک فشار خارجی علیه نظام تبدیل نشود و ثانیاً در فاصله‌ای این شاه‌الله نه چندان طولانی این جوسازی‌ها نیز فروکش کند، چه نیاز آنها به ما بیش از نیاز ما به آنهاست. از آغاز پیروزی انقلاب اسلامی تاکنون، کدام مقطع را می‌توان را یافت که دشمنی امریکا با ملت ما و انقلاب ما کاسته شده باشد که این خیال خام را در سر پیروانیم که اگر شرایطی دیگر پدید می‌آمد و مثلاً انتخابات نتیجه‌ای دیگر می‌یافت، از دشمنی امریکا و اسرائیل با ما کاسته می‌شد. در نگاهی بیرونی، نتیجه انتخابات اخیر از پیروزی انقلاب و تسخیر لانه جاسوسی - که امام آن را انقلاب دوم نامید - کم اهمیت‌تر بود، و همان طور که در دو انقلاب پیشین، باز هم به تعبیر امام رحمه الله علیه امریکا هیچ غلطی نتوانست بکند، این بار نیز چرخ روابط بین‌الملل بر همان مدار می‌چرخد و نباید نگران بود، در شرایط کنونی جهانی نه تنها بر توان امریکا افزوده نشده و از توان ما کاسته نشده است، بلکه برعکس موقعیت جهانی امریکا به مراتب ضعیف‌تر از دو سه دهه پیشین و توان و موقعیت ما به مراتب محکم‌تر

را بصیرت یافتن او نسبت به عیبهای خود بیان فرموده‌اند:
عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِعَبْدٍ خَيْرًا زَهَّدَهُ فِي
الدُّنْيَا وَفَقَّهَهُ فِي الدِّينِ وَبَصَّرَهُ عَيْبَهَا وَمَنْ أُوْتِيَهُنَّ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرَ
الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ... (بحار الأنوار، ج ۷۰، ص ۵۵، باب ۱۲۲)

از امام صادق علیه السلام نقل شده است: وقتی خداوند برای بنده‌ای خیر بخواهد او را نسبت به دنیا زاهد می‌گرداند و او را متفقه در دین قرار می‌دهد و به او نسبت به عیبهای خویش بصیرت و آگاهی می‌بخشد و هر کس از اینها برخوردار شود، خیر دنیا و آخرت را به او داده‌اند.

اگر همگرایی بین نیروهای انقلاب بار دیگر خدشه‌دار شود - آن گونه که به شکلی رقیق در ایام تبلیغات انتخابات شاهد آن بودیم - دیگر بار تفکری انحرافی در فضای جامعه و دولت‌مردان

عوام‌زدگی و مراقبت برای در هم نیامیختن آن دارند. سخن را با گوهری دیگر از دریای بیکران معارف اهل بیت علیهم السلام در باره راز درازدامنی پاره‌ای دولتها و کوتاهی عمر پاره‌ای دیگر به پایان می‌بریم:

عن أبي عبد الله عليه السلام، قال: إن الله تعالى جعل لمن جعل له سلطاناً مده من ليالي و أيام و سنين و شهور فإن عدلوا عن الناس أمر الله تعالى صاحب الفلك أن يبسطه بادارته فطالت أيامهم و لياليهم و سنونهم و شهورهم و إن هم جاروا في الناس و لم يعدلوا أمر الله تعالى صاحب الفلك فأسرع إدارته و اسرح فناء لياليهم و أيامهم و سنينهم... (علل الشرايع، ص ۵۶۶، باب ۳۶۷)

از امام صادق علیه السلام نقل شده است که فرمودند: همانا خداوند تعالی برای هر که به او حکومت بخشید، مدتی مشخص از شب و روز و سال و ماه قرار داده است، اگر اینان بین مردم به عدل رفتار کنند، خداوند به گرداننده فلك

مطالبات عدالت محور
مردم در این دوره
خاستگاهی دینی داشتند و
نباید آنها را مغولهای حنا
از مطالبات دینی شمرد.

اکنون که عامه مردم به کاندیدایی تمایل نشان داده‌اند که شعارها و برنامه‌های اعلام شده‌ او بیش از دیگر کاندیدها رنگ و بوی دینی داشته است، لاجرم تلاش و وظیفه مسؤلان اجرایی برای پاسخگویی به این مطالبات نیز که اکنون ضرورتی قانونی یافته است باید روندی تعریف شده و نهادینه بیاید.

رخنه و لانه خواهد کرد. این نگرانی، یک نگرانی حدسی و یا غیرواقعی نیست و شواهدی بر امکان بروز دوباره بیماری کهنه اختلاف و ناهمدلی و چنددستگی می‌توان اقامه کرد.

یکی دیگر از نگرانیها، نگرانی از آلوده شدن سنت ستوده مردم گرایی به آفت نکوهیده عوام‌زدگی است

مردم‌گرایی بیشتر در حیطه مسائل اقتصادی و سیاسی مطرح می‌شود و عوام‌زدگی در مسائل اندیشه‌ای و فرهنگی، به نظر می‌رسد در چند سال اخیر نوعی قشری‌گری و اخباری‌گری نوین در حال شکل‌گیری و تکون است که ریشه‌های مردمی محکمی هم دارد. طبیعی است که مردم‌گرایی که ویژگی اصلی هر دولت‌مرد یک حکومت اسلامی است نباید پوشش و مجال برای تداوم حیات این نوع عوام‌زدگی و قشری‌گری به ویژه در مسائل دینی باشد. تلاش برای دور نماندن از مردم نباید به مفهوم محدود ماندن در سطح اندیشه و تفکر عامه مردم باشد که اولی سخت‌پسندیده و دومی سخت‌ناپسند است. پیامبران و ائمه اطهار علیهم السلام پرچمداران زندگی مردمی و در عین حال پیشتازان مبارزه با جهل و خرافه و عوام‌زدگی بوده‌اند و اکنون نیز نخبگان و علمای دین و روشنفکران واقعی در آشنا و دین‌مدار وظیفه‌ای سنگین برای تبیین مرز مردم‌گرایی و

دستور می‌دهد گرداندن فلك را کند کند و در نتیجه روزها و شبها و سالها و ماههای آنها به درازا می‌کشد و اگر بین مردم به ستم رفتار کنند و داد نوززند، خداوند تعالی به گرداننده فلك دستور می‌دهد و او گرداندن فلك را تند می‌کند و زوال شبها و روزها و سالها و ماههای آنها را آسان می‌کند...

□□□

این شماره از مجله اندیشه صادق آخرین شماره‌ای است که توفیق خدمت‌گذاری به عنوان سردبیر را در آن دارم. آن چه در شماره‌های منتشر شده این مجله عرضه شده است، محصول زحمات بی‌شائبه همکاران اندک بنده در دفتر مجله و رهین لطف پدیدآورندگان مقالات بوده است، خداوند توفیق همه این عزیزان را افزون کند، شایسته است در این جا با ذکر نام از زحمات بی‌شائبه برادر گرامی جناب آقای یاسین خوشحال که همکاری ایشان هم به عنوان دبیر اجرایی در این شماره به پایان می‌رسد صمیمانه تشکر کنم و برای ایشان در هر جا که باشند توفیق و نصرت الهی را از درگاه کبریاییش مسألت نمایم. امیدوارم مجله راهی را که تاکنون پیموده است با قوت و نشاط و کامیابی بیشتر ادامه دهد.